

РОЛЬ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У ПРОЦЕСІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ДИНАМІКИ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ЦИВІЛІЗАЦІЄЮ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглядаються проблеми динаміки процесів самоорганізації в процесі створення світової системи управління земною спільнотою. Доводиться, що означені процеси зумовлені вимогами цивілізаційних зрушень у добу глобалізаційних змін.

Ключові слова: культура, діалог культур, цивілізація, взаємозалежність культур, суспільств, народів, цивілізацій, глобалізація.

Рассматриваются проблемы динамики процессов самоорганизации образования мировой системы управления земным сообществом. Доказывается, что указанные процессы продиктованы требованиями цивилизационных сдвигов в эпоху глобализационных перемен.

Ключевые слова: культура, диалог культур, цивилизация, взаимозависимость культур, обществ, народов, цивилизаций, глобализация.

The dynamics of self-organization of formation of the world system of the earth community management are examined. It is proved that these processes are motivated by the requirements of civilization changes in the era of globalization transformations.

Key words: culture, dialogue of cultures, civilization, interdependence of cultures, societies, nations, civilizations, globalization.

Ця стаття ґрунтуватиметься на гуманістичних положеннях, відповідно до яких людство — це єдиний організм; істина, знайдена людьми однієї культури, що рівною мірою належить усім. Не існує «російських», «китайських», «індійських», «німецьких» — є спільні істини, золотий фонд людства. Зберігачами окремих фрагментів цього фонду, які за випадкових обставин потрапили до рук окремих народів, є українці, росіяни, китайці, індійці, німці тощо. Кожна нація відповідає за збереження своєї частки загальнолюдської істини і зобов'язана ознайомлювати з нею усіх інших. Захист цієї істини та культури, в межах якої вона виникла, не є «вузьколюбим націоналізмом» і «шовінізмом», це — захист культурної спадщини, що рівною мірою належить усьому людству [15].

У другій половині ХХ ст. у світовому масштабі намітилися процеси, характерна ознака яких — сплеск усвідомлення своєї етнічної ідентичності належності до певного етносу (етнічної спільності). Але у світовій науці набув поширення ще один підхід до вивчення етнічних спільностей як соціальних конструкцій, що виникають та існують у результаті цілеспрямованих зусиль політиків і творчої інтелігенції для досягнення колективних цілей, насамперед

забезпечення соціального комфорту в межах культурно однорідних співтовариств [12; 13; 17].

Однією з головних проблем сучасного глобалізаційного простору в процесі самоорганізації й еволюції людської спільноти є формування та реалізація стратегії управління всесвітніми інтерсоціальними, інтеркультурними чинниками, успіхи в якій залежать від спільних зусиль країн та народів світу [2]. Масштабність означених проблем і невідкладність їх вирішення потребують зміни наукової картини світу. До речі, слід зважати на те, що менталітет людини, котра живе в стабільному світі, й людини, котра бере на себе відповідальність за вирішення глобальних проблем сучасної цивілізації, істотно відрізняються.

Як відомо, розвиток соціуму людини ґрунтується на технічному прогресі, який у багатьох аспектах залежить від рівня та якості культурного розвитку суспільства загалом і людини зокрема. При цьому слід зазначити, що технічний прогрес протягом декількох останніх десятиліть змінив наш світ [14; 16]. Водночас він (прогрес) драматично вплинув на економічні і політичні процеси у світі, так само як і на розвиток культур, пов'язаних між собою [15]. Велика економічна інтеграція виявилася можливою завдяки, зокрема, швидкому розвитку транспортних систем і засобів зв'язку. Жан Моне, творець Європейського Союзу, стверджував, що економічна інтеграція вела нації до добровільного прийняття подібних законів і організації однакових інституціональних структур, а в результаті змінювала їх відносини між собою. Він зазначав, що це постійно модифікувало взаємовідносини між культурами й могло розглядатися як складова «процесу розвитку самої цивілізації». Філософ Бертран Рассел, котрий досліджував вплив взаємозалежності, відзначав: «...у новому світі доброзичливість стосовно тих, чия релігія потребує захисту, буде не просто моральним обов'язком, але обов'язковою умовою для виживання. Людське тіло не може довго жити, якщо руки конфліктують із ногами, а шлунок ворогує з печінкою. Загалом людське суспільство набуває ознак єдиного організму, і якщо ми існуватимемо й надалі, то повинні знайти почуття, звернені до зростання благополуччя всіх, при цьому прагнення до індивідуального благополуччя має спрямовуватися на весь організм, а не на окремі його частини» [27].

На межі тисячоліть відроджується європейська цивілізація, яка із завершенням інтеграційних процесів у ЄС зможе цілком на рівних умовах конкурувати з американо-австралійською культурою, яка ще тільки формується. Водночас синхронізм проникнення європейської культури до Америки, Австралії та Нової Зеландії, жорсткий прискорений конгломерат її з культурою африканських негрів або місцевих аборигенів дозволяють знайти в цих процесах багато спільного, незважаючи на віддаленість континентів.

Фінансово-економічна криза 1997—1998 рр. уможливило об'єднання країн південно-східної Азії, в яких з'явився новий лідер — Китай. Він абсорбує капітали постраждалих від кризи сусідніх країн — «азіатських тигрів», Японії — і стає новим «локомотивом» світової економіки. Такий лідер виник і в африканській цивілізації — це ПАР, яка нещодавно наздоганяла західну культуру. Незважаючи на потужний вплив північноамериканської культури, зберігає свою ментальність і культурні особливості латиноамериканський континент культур. Уже декілька тисячоліть існує індійська культура, духовну силу якої не змогла зломити навіть колоніальна залежність від Англії, яка в часи завоювання Індії була економічним, а в багатьох аспектах і політичним світовим лідером. Релігійний чинник став основою формування і духовної сили багатьох культур, хоча нині практично тільки така молода і впливова релігія, як іслам, є вирішальним чинником формування ісламської, по суті, навіть панісламської культури. Інші ж сучасні культури набувають полірелігійного і поліетнічного характеру.

Однак посилення взаємозалежності водночас створило проблеми, зумовлені конфліктом між національним суверенітетом і колективним благополуччям. Дійсно, нині прагнення більшості країн до інтеграції й поглиблення міжнародного співробітництва поєднано з опором, пов'язаним із бажанням захистити національні інтереси, трансформувати суверенітет у супернаціональні структури. Отже, ключовим питанням у подальшому стане таке: чи є неминучою прискорена економічна інтеграція (яку підтримують технологічні зміни, котрі вже не в змозі контролювати лише одна незалежна держава), що зумовить пошук країнами загального ґрунту, а можливо, і створення спільних структур в інших сферах, таких як зовнішньополітична діяльність і оборона? Чи спричинить відмова від деякої суверенності в економічній сфері аналогічний процес в інших сферах міжнародних відносин?

Більшість населення планети усвідомила необхідність організації певних національних інститутів для того, щоб забезпечити життєдіяльність суспільства. Усі розуміють необхідність існування законодавчої влади для прийняття законів, виконавчої — для їх виконання і судової — для трактування законів, а також юридичного аналізу в разі виникнення відмінностей у їх розумінні. Більшість погодиться з тим, що центральний банк та інші фінансові структури необхідні для регулювання різних аспектів економічного життя нації. Є всі підстави вважати, що критерієм досягнутого розвитку і цивілізованості є певний рівень, якого відповідним інститутам у певній культурі слід набути, а надалі — і спроможність забезпечити стабільність життя та процвітання народу. І навпаки, брак подібного інституціонального прогресу знищує творчі сили й життєздатність культури, стримує процес її розвитку.

Водночас зрозуміло, що національні структури й уряди в умовах зростаючої взаємозалежності у світі дедалі менше здатні вирішувати ключові проблеми, більшість яких набула важливого міжнародного значення. Це саме те розуміння, що таких, як мислителів, подібних до А. Неклессе, звертатися до «препарування і дезінтегрованості» ситуації з інституціональними структурами. Уряди нездатні проводити таку політику, яка здійснювалася в минулому, а це асоціюється у свідомості людей із їхньою суттю. Р. Купер, один із найвидатніших міжнародних економістів зазначив, що, згідно з деякими економетричними дослідженнями, за останні 40 років відбулося істотне скорочення параметра, який економісти називають «фінансовим мультиплікатором» [21].

Це порівняно простий підхід, суть якого полягає в прагненні зрозуміти вплив фінансової політики держави (зокрема зниження рівня оподаткування) на розміри валового національного продукту. Якщо розмір цього мультиплікатора порівняти в декількох державах за достатньо тривалий період, наприклад, з початку 50-х рр., то виявиться, що він поступово зменшується. Це свідчить, що тоді, як у попередні роки, влада розглядала фінансові важелі як спосіб вирішення деяких макроекономічних проблем (наприклад, постійно зростаючий рівень безробіття), то нині можливість помітно зменшуватися. Подібні дії, розпочаті свого часу британським і французьким урядами, просто «виліпилися» на весь інший світ швидше, ніж звичайно (про що свідчить збільшення імпорту японської електроніки й автомобілів). Або, як зазначає Р. Купер, «зростаюча інтернаціоналізація економіки призвела до зниження спроможності урядів діяти так, як це має бути» [22]. Це, у свою чергу, може викликати своєрідний «параліч» дій урядів, виникнення відчуття того, що, оскільки світ змінився і не перебуває більше під їх контролем (або, принаймні, він став набагато слабшим, ніж це було раніше), то оптимальна політика — узагалі нічого не робити. Крім того, громадськість очікує на рішучі дії під час здійснення економічної політики, і мало ймовірно, що їх лідери зможуть заспокоїти свої народи, мотивуючи тим, що вони мало що можуть вдіяти, оскільки традиційні методи майже вичерпали в результаті дії тих або інших чинників, які перебувають поза їх контролем. Як наслідок — виникнення в громадськості глибокого відчуття незадоволеності і (або) апатії, що можна спостерігати в багатьох державах.

Невдачі в досягненні міжнародних інституціональних домовленостей у політичній сфері є очевидними. Від Руанди до Югославії, а також в інших охоплених війною регіонах, можна спостерігати невдачі міжнародного співтовариства під час вирішення першочергових (а іноді пов'язаних із трагедіями) проблем. А це дозволило б їм ужити необхідних заходів у тих ситуаціях, які нездатні вирішити національні уряди. Доказом проникливості й інтуїції в цьому разі

є дослідження професорів Гарвардського університету Г. Кларка і Л. Сона, у якому йшлося про необхідність «створення всесвітніх структур, аналогічних тим, що дозволяють підтримувати законність і порядок у національних суспільствах і на місцевих рівнях» [20].

Усе це зумовлює необхідність вирішення такого питання: якою може бути дієва відповідь на зниження ефективності політики? Перша й найочевидніша проблема — усвідомлення того, що значна частина неефективності урядових дій, а також безпорадність, яка виникає внаслідок того, що певні акції здійснюються окремими суверенними державами, вони діють поодиноці й прагнуть максимально використувувати свою владу. Водночас спільні, скоординовані зусилля можуть посилити (іноді значно) ефективність недієвої політики. Усвідомлення того, що у світі, де ступінь взаємозалежності постійно збільшується, національні структури дедалі менше здатні вирішувати міжнародні проблеми, і що необхідно елементарно підвищити політичну активність, є рушійною силою експериментів, проведених у різних частинах світу і спрямованих на посилення інтеграційних процесів та створення наднаціональних структур для їх підтримки, надаючи їм необхідної спрямованості. У праці «Суверенітет проти страждань» Б. Урквахарт (колишній співробітник ООН з особливих питань зовнішньої політики) зазначив: «...багато процесів у сучасному світі породжують критичне ставлення до принципу національної суверенності. Технологія розвитку засобів зв'язку, забруднення навколишнього середовища, радіоактивні залишки, невинуватене збільшення грошей в обігу, посилення впливу релігійних ідей і секуляристських тенденцій, СНІД, наркоманія, тероризм — усе це лише мала частка того, чому в межах національних кордонів приділяється недостатньо» (New York Times, 17 Apr. 1991). Основним серед таких експериментів є економічний, політичний та інституціональний розвиток Європейського Союзу [25].

Частково недовіра до глобальних структур зумовлена спадковими рисами людської природи. Багато хто вважає, що людина за своєю природою надзвичайно егоїстична й агресивна, і війни є відповідним відзеркаленням її внутрішнього змісту. Згідно із цією позицією, вмирання людства як виду практично неминуче. Оскільки руйнівна сила зброї, зважаючи на можливості сучасних технологій, стає дедалі більшою, і її ефективність зростає, настане час, коли людство просто знищить себе. Однак такі погляди суперечать постулатам багатьох релігій, згідно з якими «людина — найбільша коштовність, її вартість надвисока» і після відповідної освітньої підготовки ці дорогі цінності можуть принести мати користь людству загалом. Не слід уважати наївним заперечення релігіями того, що люди поведуться неправильно один з одним. На жаль, протягом ХХ ст. людство довело подібні спроможності до небувалого розміру, і, можливо, це століття згадуватимуть як такий етап у процесі еволюції людини,

коли подібного роду здатність стала вражаючою. Це визнання того, що «руйнація, війна й експлуатація були проявом незрілості в тривалому історичному процесі й нині людська раса однозначно відчуває тривогу, а це свідчить про досягнення етапу зрілості» [28].

Деякі науковці вбачають інші перешкоди на шляху створення глобальних структур. Так, вони розглядають різноманіття людського роду як нездоланий бар'єр під час поглиблення міжнародного співробітництва і реалізації ініціатив, сприятливих для утворення глобального інституту влади. На думку вчених, конструювання державної машини, здатної управляти на глобальному рівні, потребує від індивідуума певних якостей, прийнятних для всіх і визнаних усіма, а це нині неможливо. Але такий підхід не зважає на швидкий розвиток у XX — початку XXI ст. засобів зв'язку, а це є безперечним свідченням трансформації світу в інформаційну цивілізацію. Революція у сфері комунікацій помітно скоротила відстані на нашій планеті й уможливила подальше зближення націй. Більше того, вона змусила людство сумніватися в деяких існуючих поглядах на людську натуру і нібито його (людства) нездатність подолати первісну обмеженість, а також зробила значний внесок у зростання самовідчуття людей як громадян планети [11; 18; 19; 26].

Крім загального розвитку телекомунікацій і засобів зв'язку, існують і інші визнані чинники, здатні допомогти подоланню різних перекшод. Дійсно, багато хто вважає Декларацію прав людини своєрідним широкомасштабним консенсусом частини міжнародного співтовариства щодо фундаментальних загальнолюдських цінностей. У різних статтях Декларації такий концептуально важливий параметр, як воля людей, розглядається як основа для функціонування урядів і, відповідно, для періодичного з'ясування їх легітимності за допомогою виборів (стаття 21). Слід забезпечити законодавчі гарантії безпеки громадян і рівного захисту для всіх (стаття 7); повноцінний доступ до інформації, свободу створення асоціацій і волевиявлення (стаття 19); право власності (стаття 17); право на такий рівень життя, що достатній для підтримки здоров'я та благополуччя індивідуума і його сім'ї на необхідному рівні (стаття 25).

У будь-якому разі існування міжнародних інститутів або Всесвітнього уряду зовсім не свідчить про стандартизацію цінностей. Насамперед має бути позначене певне коло людських цінностей, визнаних усіма націями і суб'єктами міжнародних відносин, наприклад, екологічна стабільність. А вже додатково можуть існувати найрізноманітніші конкретні інституціональні структури, наприклад, різні релігії і вчення, традиції і звичаї.

Створення наднаціональних структур передбачає втрату суверенітету в певних сферах. Але водночас здатність передати певні повноваження наднаціональним інститутам (як це було в Європейському

Союзи) є цілеспрямованою дією у сфері культурної і національної суверенностей.

Функціонуюча нині система суверенних держав інколи створює ілюзію свободи. Так, країни можуть застосовувати силу для захисту своїх «життєвих» інтересів (наприклад, Іран і Ірак протягом 1980-х рр.). Це призвело до загибелі людей, руйнування економічних, соціальних і політичних основ існування суспільства. Політики могли безперешкодно вирішувати, яку частину держбюджету виділяти на потреби оборони й охорону державних кордонів. Проте така свобода є серйозним обмеженням щодо акумулювання ресурсів для підвищення життєвого рівня населення. Можливо, ліпше не мати свободи для того, щоб здобути знаряддя ведення військових дій, оскільки міжнародні політичні організації сягнули того рівня розвитку, який дозволяє їм усунути необхідність значних витрат на безпеку.

Відмовляючись від деяких національних «свобод», не слід захоплюватися ідеями про єдиний Всесвітній уряд у супердержаві оруеллівського типу, де контролюється і скеровується кожний крок, знищується сама думка про розмаїтість людських рас, що століттями були джерелом життя і творення. Набагато правильніше було б уважно досліджувати принцип єдності в розмаїтості різних за мовою, способом мислення, навичками і традиціями етносів.

Ще один контраргумент противників Всесвітнього уряду полягає в переконанні, що в разі реалізації означеної ідеї виникне величезна за своїми розмірами недієздатна бюрократія [29]. Водночас створення міжнародних інститутів дозволить, можливо, урядам позбутися багатьох обтяжливих функцій (наприклад, оборона), що нині є невід'ємною складовою життєдіяльності суверенної держави. Це скорочення створило б щонайменше значні потенційні можливості для ефективної діяльності соціального організму.

Таким чином, утворення глобальних структур не стільки сприяло б зростанню неефективно працюючої бюрократичної системи, скільки раціоналізації діяльності уряду, поступово усунуло б на шляху згуртування людства загрозові перешкоди. У будь-якому разі негативні явища, що асоціюються з протидією бюрократії (місцевого, національного або міжнародного рівня), можна усунути завдяки поліпшенню діяльності адміністративної системи й управління (в разі чіткого визначення цілей і конкретної відповідальності), але не скасуванням бюрократичного апарату як такого. Громадяни тієї або іншої країни іноді можуть відчувати, що уряд не розуміє їх потреб, нездатний раціонально розпоряджатися наявними засобами й ефективно працювати. Але навряд чи хто стане стверджувати, що логічним вирішенням таких проблем був би розпуск уряду, оскільки, мовляв, його функції можуть бути скасовані або його дії взагалі проігноровані. Висуваються аргументи і проти створення міжнародного органу для

охорони навколишнього середовища; при цьому мотивацією є те, що це може призвести до зростання бюрократизованості.

Ті ж, хто вважає, що створення Всесвітнього уряду неминуче призведе до суперцентралізації влади, надмірного скорочення локальних і національних свобод і навіть виникнення деякої світової диктатури, повинні звернутися до історії. Коли в Сполучених Штатах колонії відмовилися від суверенітету на користь федеральної влади, нічого подібного не сталося: суперцентралізації влади не відбулося і в Європі. У демократичних суспільствах, які живуть відповідно до чинного законодавства, цілком можна обмежити легальними способами активність уряду (як це мало місце у випадку з Європейським Союзом) завдяки періодичному використанню принципу допоміжності. Це означає, що певна сфера, наприклад, така, як початкова освіта, буде ефективнішою, якщо працюватиме під контролем нижчих урядових чиновників (у цьому разі місцевих органів влади); при цьому йдеться, що вищі урядові чини безпосередньо не керують цією сферою. Використання означеного принципу свідчить, що питання охорони навколишнього середовища, управління економікою, обороною, безпекою (оскільки вони стосуються інтересів будь-якої країни) мають контролювати наднаціональні структури. У цьому ж напрямі діє і такий чинник, як високий ступінь інтеграції держав.

Слід зазначити, що особлива роль у вирішенні питань організації, управління у світовому співтоваристві належить процесам гуманізму й антигуманізму в добу глобалізації сучасної цивілізації. Адже гуманізм у культурі має загальний характер. Іншими словами, можна простежити його прояви не тільки в минулому, але й у сучасності. Антигуманістичні сили послідовно чинять опір новим формам культури і соціальних відносин. Головним же джерелом антигуманізму завжди є страх самостійності, ризику, особистої відповідальності й рішень, які не обмежуються сформованими стереотипами і водночас конструктивними; дотепер це — одна зі стійких перешкод у процесі становлення культури, що розвиваються, і мають інтегрувати в цивілізований світ [5; 9].

Конкретний зміст людської історії постійно має різноспрямовані прагнення людей: з одного боку, ті, що стверджують, зміцнюють, посилюють історично сформовані, успадковані від минулого цінності, соціальні інститути, відносини, а з іншого, — ті, які довільно або навмисно намагаються їх змінити, адаптувати до нових умов діяльності, її змінених засобів і цілей. Історія людства є процесом боротьби свободи і несвободи, зростання творчості з її історичною обмеженістю. Найважливіший елемент змісту історичного процесу — боротьба гуманізму й антигуманізму [1].

Після трагічного досвіду світових війн, спустошливих революцій і бунтів ХХ ст. постійне зростання і вирішення протиріч між

означеними протилежностями в конкретному історичному процесі як у масштабі всесвітньої історії, так і в межах окремих країн і народів набуває іноді складного циклічного характеру. Прагнення до гуманізму змінюється масовим вибухом антигуманізму, а той, видахаючись, знову поступається повільному сходженню гуманістичних тенденцій і цінностей.

Визнання, що процес гуманізації — складний і суперечливий аспект людської історії, свідчить про існування численних його рівнів, форм, якостей, характеристик. Значна кількість гуманістичних текстів належить до верхніх рівнів гуманістичної традиції — це прозоріння й ідеї із золотого фонду світової культурної спадщини. Визначення гуманізму базуються на таких поняттях, як особистість, права людини, принципи рівності, справедливості, блага людини. Наприклад, В. Келле визначає гуманізм як «систему історично змінюваних поглядів, яка визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка визнає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності — бажаною нормою відносин між людьми» [8].

Апелюючи до категорій і понять, що виникли в достатньо пізній період історії суспільства, це визначення відповідає зрілому, розвиненому рівню гуманізму, де гуманістична орієнтація утвердилася в суспільстві — його масовій свідомості і найважливіших соціальних інститутах. У такому сенсі це визначення і багато подібних адекватно охоплюють зміст гуманістичного процесу останніх століть розвитку передових культур, але залишають за своїми межами докапіталістичні уклади життя, добуржуазні структури держави, культури, особистості — ті тривалі та масштабні етапи людської особистості й історії, коли гуманістичні передумови ще не втілилися в зрілих гуманістичних формах, які не затвердилися на загальносоціальному рівні, не реалізувалися в демократичних структурах, правовій державі, гуманістичній особистості.

Звичайно, якщо дотримувати традиції звернення до вищих досягнень гуманістичної культури, достатньо обмежитися вивченням творчості видатних особистостей, учень моральних подвижників, життя праведників. І дійсно, звернення до ідей Еразма з Роттердама, Ніла Сорського, В. Соловйова, Ф. Достоевського, М. Бердяєва, інших гуманістів є долученням до світових надбань людського духу, «точок відліку» загальнолюдської моральності.

Але якщо йдеться про утвердження форм гуманістичної практики, не стільки про гуманістичні прозоріння й відкриття гуманістичного виміру людського буття, скільки про поширення в суспільстві гуманістичних норм і структур, то необхідно доповнити традицію вивчення вищих рівнів гуманізму, змістивши акценти. Нові ракурси відкриває перед нами вивчення гуманізму на масовому рівні,

де елементи гуманістичної практики зароджуються і виявляються в повсякденній діяльності пересічних людей, механізмах культури та соціальних відносин.

Рівень масового гуманізму на першому етапі розвитку людини є мінімальним. Розглядати окремо гуманізм й антигуманізм методологічно недоцільно: їхня сутність може бути зрозуміла лише у взаємозалежності, оскільки вони є взаємозалежними протилежностями, суперечливою єдністю, а процес гуманізації (як і антигуманізації) — постійним болісним пошуком способів, методів подолання цієї протилежності.

Тому гуманізм потребує осмислення антигуманізму, соціальної і культурної необхідності причин його панування протягом більшої частини людської історії. Водночас слід зрозуміти, чому антигуманізм втрачає свої позиції, якою є об'єктивна основа постійної боротьби з антигуманізмом, що підтримує моральну переконаність гуманістів?

Антигуманізм можна зрозуміти як концентрований організований досвід відтворювальної діяльності людини, він створює можливість для певного рівня творчості, але водночас передбачає нові обмеження для її зростання, розвитку поза історично сформованими межами. Отже, антигуманізм — це насамперед обмежувальний регулятор для запобігання зростанню творчості вище рівня, прийнятого в певній культурі, суспільстві, звичайного, природого.

Значення пануючого антигуманізму в усіх його формах полягає в тому, що він — умова трансляції в часі історично сформованого ладу, стверджує себе в жорсткій боротьбі з незвичайними інноваціями, з їхніми носіями, а також через постійне залякування членів суспільства самою можливістю відлучення від сформованих форм життя, загальноприйнятих ідей, норм, цінностей; постійно спрямований на відкидання негативного, руйнівного впливу інновацій, оцінюючи негативно ворожі відтворенню співтовариства, здатні активізувати і реалізувати деструктивний потенціал, що загрожує цьому співтовариству хаосом. Заради запобігання цій загрозі, щоб усунути її від себе, людина погоджується з антигуманістичним змістом культур і соціальних відносин, персоналізує свою втечу від хаосу, безструктурності, безладдя до влади антигуманістичної догми, ритуалу, традиції, обцинного й родового рабства. Антигуманізм, зберігаючи досягнуте, існує в безлічі конкретних проявів, він скрізь і завжди захищає завоювання і рубежі.

Але людина постійно відповідає на виклик історії, гуманізуючи культуру суспільства і свою власну. Це відповідає дійсності всіх історичних епох, хоча й у різних масштабах. По-перше, людина здатна розвивати себе, підвищувати якість прийнятих рішень, удосконалюючи свою спроможність освоювати історично сформоване культурне багатство; може нарощувати масштаби і значимість її особистої інтерпретації, підвищувати цінність її результатів, знижуючи

одночасно цінність ритуального, догматичного набуття досвіду. По-друге, вона здатна долати своєю діяльністю зовнішні обмеження, тобто створювати соціальну реальність, яка відповідає рівню розвитку особистості, що склався в результаті освоєння всієї попередньої культури; може формувати дедалі гуманістичніше середовище, а це стимулює зростання масштабів і значимості особистої творчості. По-третє, людина здатна забезпечити взаємопроникнення полюсів соціокультурних опозицій «особистість — суспільство», «особистісна культура — культура загалом», створюючи тиск на антигуманізм, формуючи дедалі гуманістичнішу культуру і соціальні відносини, тобто такі, які значною мірою орієнтовані на цінності особистої творчості як рушійної сили відтворення єдності культури і соціальних стосунків. Усе це — процес гуманізації. Ключовий момент процесу гуманізації — середина шляху, коли гуманізм починає «переважати» антигуманізм, останній перестає панувати, міра зміщується в сторону гуманізму. Історично цьому етапу, вочевидь, відповідає зміцнення гуманістичних цінностей на загальносоціальному та культурологічному рівнях — становлення правової держави, надання пріоритетності гуманістично-культурним цінностям у межах міжнародного співтовариства, їхнє проголошення і боротьба за них у планетарному масштабі [3; 4; 6].

Таким чином, аналіз означених питань свідчить, що динаміка синергетичних процесів під час становлення системи світового співтовариства в багатьох аспектах залежить від викликів глобалізаційних суспільних трансформацій, вимог цивілізаційних змін земної спільноти. Водночас дослідження свідчить, що в процесі виникнення й реалізації потреби земної спільноти в самоорганізаційних (синергетичних) процесах створення Всесвітнього уряду значну роль відіграють гуманітаризаційно-культурологічні перетворення в суспільстві, позитивні зрушення в гуманістичних аспектах культур світу, їх діалози та полілози на тлі співпраці в контексті забезпечення подальшої еволюції земної цивілізації в добу глобалізації.

Список літератури

1. Ахиезер А. С. Гуманизм как элемент культуры / А. С. Ахиезер, С. Я. Матвеева // *Обществ. науки.* — 1990. — № 2. — С. 3–10.
2. Богуцький Ю. П. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи : монографія / Богуцький Ю.П. // *Ін-т культурології АМУ.* — К. : Веселка, 2008. — 199 с. : іл. — Бібліогр. : С. 185–197.
3. Гумилев Л. Н. Мифы и реальность этносферы / Л. Н. Гумилев // *Дружба народов.* — 1989. — № 11. — С. 195–199.
4. Гумилев Л. Н. Ритмы Евразии / Л. Н. Гумилев // *Наш современник.* — 1992. — № 10. — С. 25–31.
5. Гумилев Л. Н. Этнос, история, культура / Л. Н. Гумилев // *Декоратив. искусство.* — 1989. — № 4. — С. 32–33.
6. Гумилев Л. Н. Этнос : мифы и реальность / Л. Н. Гумилев // *Дружба народов.* — 1988. — № 10. — С. 218–231.

7. Донцов А. И. Язык как фактор этнической идентичности / А. И. Донцов, Т. Г. Стефаненко, Ж. Т. Уталиева // *Вопр. психологии.* — 1997. — № 4. — С. 75–86.
8. Келле В. Ж. Гуманизм / В. Ж. Келле // *Философский энциклопедический словарь.* — М., 1983. — С. 130.
9. Козер Л. А. Функции социального конфликта / Л. А. Козер ; пер. с англ. О. А. Назаровой ; под общ. ред. Л. Г. Ионина. — М. : *Идея-Пресс*, Дом интеллектуал. кн., 2000. — 205 с.
10. Корагессан Т. Б. Восток есть Восток / Т. Б. Корагессан // *Иностр. лит.* — 1994. — № 8. — С. 5–179.
11. Поршнев Б. Ф. Противопоставление как компонент этнического самосознания / Б. Ф. Поршнев. — М. : *Наука*, 1973. — 14 с.
12. Тишков В. А. Очерки теории и политики этничности в России / В. А. Тишков / РАН, Ин-т этнологии и антропологии. — М., 1997. — 462 с.
13. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX — початок XXI ст.) : монографія / В. М. Шейко, Ю. П. Богущкий. — К. : *Генеза*, 2005. — 592 с.
14. Шейко В. М. Історико-філософські аспекти ролі фінансової кризи 1987 р. в кінці техногенної парадигми розвитку індустріальних суспільств / В. М. Шейко // *Гуманіт. журн.* — 2000. — № 1. — С. 60–65. — *Бібліогр.*: 10 назв.
15. Шейко В. М. Континуум культур: проблеми взаємозалежності та співробітництва / В. М. Шейко // *Культура України : зб. наук. пр.* / Харк. держ. акад. культури. — Х., 2000. — Вип. 6 : *Мистецтвознавство.* — С. 4–12. — *Бібліогр.*: 10 назв.
16. Шейко В. М. Основні етапи та тенденції розвитку цивілізації / В. М. Шейко // *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна.* — Х., 2000. — № 485 : *Історія*, вип. 32. — С. 94–103.
17. Шейко В. М. Самовизначення людини в культурі / В. М. Шейко // *Вісн. Держ. акад. кер. кадрів культури і мистец.* — 2000. — № 4. — С. 5–13. — *Бібліогр.*: 16 назв.
18. Шпет Г. Г. Психология социального бытия / Г. Г. Шпет. — М. : *Ин-т практ. психологии ; Воронеж : МОДЭК*, 1996. — С. 15.
19. Эриксон Э. Идентичность : юность и кризис / Э. Эриксон. — М. : «*Прогресс*», — 1996. — 344 с.
20. Clark G., Sohn L. V. World Peace Through World Law / G. Clark, L. V. Sohn. — Cambridge : *Harward UP*, 1960. — P. 73.
21. Cooper R. Is there a New World Order? / R. Cooper // *Prospects for Global Order.* — London, 1993. — Vol. 2. — P. 8.
22. Cooper R. Worldwide regional integration: is there an optimal size of the integrated area? / R. Cooper // *Asia Pacific regionalism : readings in international economic relations* / ed. by Ross Garnaut, Peter Drysdale, John Kunkel. — Australia : *Harper Education Publishers*, 1994. — P. 12.
23. Cross-cultural psychology : Research and applications / Berry J.W., Poortinga Y.H., Segall M.H., Dasen P.R. — Cambridge : *Cambridge University Press*, 1992. — 402 p.
24. Lewis C. The Function of Social Conflict / Coser Lewis. — New York : *The Free Press ; London : Collier Macmillan Limited*, 1964. — P. 48.

25. Lopes-Klaros A. Implications of European Integration / A. Lopes-Klaros // World Order. — 1995/1996 (Winter) — № 27.2 — P. 35–48.
26. Phinney J. Ethnic identity in adolescents and adults : Review of research / J. Phinney // Psychological Bulletin. — 1990. — Vol. 108 (3). — P. 499–514.
27. Russell B. Has Religion Made Useful Contribution to Civilization? An Examination and a Criticism/ B. Russell. — London : Watts & Co., 1930. — P. 56.
28. The Universal House of Justice, The Promise of World Peace : To the Peoples of the World. — Haifa, Israel, 1985. — P. 16.
29. World Peace and World Government / J. Tyson // Vision to Reality. — Oxford : George Ronald. — 1986. — 126 p.

Надійшла до редколегії 06.11.2013 р.